

INSTITUTE
OF INTERNATIONAL STUDIES
Faculty of Social Sciences
Charles University

Posudek na habilitační práci dr. Maroše Melichárka

BRATSTVO, JEDNOTA A KONFLIKTY: HISTORICKÉ, IDEOLOGICKÉ A

KULTÚRNE PREMENY JUHOSLÁVIE V 20. STOROČÍ

Oponent: doc. PhDr. Ondřej Žíla, Ph.D.

Institutu mezinárodních studií, Fakulta Sociálních věd, Univerzita Karlova

Z volené téma historických, ideologických a kulturních proměn Jugoslávie ve 20. století zůstává bezesporu aktuální a vědecky významné. Problematika jugoslávského prostoru dlouhodobě patří k jádrovým otázkám stredoevropské a jihovýchodoevropské historiografie; její relevance se navíc posiluje v kontextu pokračujících debat o nacionalismu, identitě i roli paměti v souvislosti s rozpadem mnohonárodnostních složených států. Autor se ve svém habilitačním opusu neomezuje na politické dějiny v úzkém smyslu, ale sleduje ideologické struktury, kulturní reprezentace a každodenní projevy moci. Predložený soubor textů tak nabízí komplexnější pohled na dlouhodobé procesy, které formovaly jugoslávský prostor v politické, společenské i kulturní rovině.

Habilitační práce dr. Maroše Melichárka se opírá o rozsáhlou škálu mezinárodní i regionální literatury a prokazuje autorovu velmi dobrou orientaci v klasických i novějších historiografických debatách o Jugoslávii, jugoslavismu a socialistickém federalismu. Autor systematicky navazuje na etablované interpretační rámce, zároveň se však vyhýbá jejich mechanickému přejímání a usiluje o kvalitativnější syntézu. Za obzvláště přínosné považuji

Melichárkovo propojení politicko-ideových pojednání s kulturními a společenskými fenomény (sport, populární hudba), které bývají v tradiční historiografii marginalizovány. Tím se práce radí k současným trendům interdisciplinárního výzkumu.

Hlavní přínos práce spočívá v syntetické povaze a v kombinaci makrohistorického výkladu s detailnějšími mikrohistorickými případovými studii. Teoreticky je cenné autorovo uchopení jugoslávismu a jeho proměn v různých historických a ideologických kontextech, včetně komparativního vztahu k čechoslovákismu. Empiricky práce rozšiřuje poznání o fungování ideologie „bratrství a jednoty“ mimo oficiální politickou sféru a nabízí nové perspektivy k chápání kulturní integrace socialistické Jugoslávie. Metodologicky autor kombinuje komparativní přístup, diskurzivní analýzu a kulturněhistorické metody, čímž zvyšuje vypovídací hodnotu textu i jeho přesah mimo úzce vymezenou balkanistiku.

Teoretický rámec práce je založen na relevantních a v oboru dobře ukotvených přístupech, nicméně vykazuje jistá omezení z hlediska teoretické invence. Autor prokazuje orientaci v klíčových debatách o nacionalismu, ideologii a kolektivní identitě, avšak tyto přístupy a koncepty spíše aplikuje, než aby je v jednotlivých kapitolách systematickeji rozvíjel, kombinoval či dále problematizoval. Práce tak stojí především na solidní interpretaci existujících teorií, méně již na formulaci vlastního teoretického stanoviska a teoreticko-metodologické kontribuce. S tím souvisí i práce s klíčovými pojmy - jugoslávismus, ideologie, identita - které jsou používány korektně, avšak místy fungují jako široké zastřešující kategorie bez důslednějšího analytického rozlišení a reflexe. Konzistence mezi teorií, cíli a analýzou je zachována spíše na úrovni funkční kompatibility než skutečné teoretické integrace; empirická rovina zřetelne prevažuje nad teoretickou reflexí.

Práce se zdroji patří k nejsilnějším stránkám habilitačního spisu. Heuristická základna je rozsáhlá a rozmanitá, avšak místy prevažuje kumulace empirického materiálu nad jeho analytickým vytežením. Některé argumenty by si zasloužily důslednější oporu v novější literatuře; zejména v debatách o jugoslávismu postrádám reflexi prací Dejana Joviće, v diskusi

o federalismu pak hlubší zapojení autor jako John Lampe, John Allcock či Robert Hayden. Vztah k historiografii zůstává v textu více referenční než dialogický, polemický potenciál práce je tak využit jen omezeně.

Nejpodnetnějšími částmi v celém habilitačním spisu jsou případové studie venované populární hudbě a fotbalu. Tyto kapitoly výrazně rozšiřují politicko-institucionální rámec výkladu o kulturní a sociální dimenzi jugoslávismu a patří k nejčtivějším a nejoriginálnějším pasážím textu. Autor zde přesvědčivě ukazuje mobilizační potenciál těchto fenoménů a jejich význam pro formování kolektivních identit. Zároveň však i zde přetrvává napětí mezi deskriptivní a analytickou rovinou: populární kultura a sport oscilují mezi ilustrací širších procesů a ambicí fungovat jako plnohodnotné analytické nástroje. Omezená komunikace s mezinárodní literaturou a tendence k implicitní generalizaci z vybraných případů na celý jugoslávský prostor oslabují interpretační ostrost jednotlivých kapitol. Jak v případě hudby, tak fotbalu zůstává otázka regionálních, republikových a sociálních diferenciací nedostatečně rozpracována. Výsledkem je obraz relativně jednotného jugoslávského kulturního prostoru, který neodpovídá komplexitě reality a oslabuje hlavní tezi o proměnlivosti a vnitřní rozpornosti jugoslávismu.

Za zásadní považují rovněž absenci systematické diskuse o sociálním a identitárním obsahu jugoslávství. Přestože se práce deklarativně zaměřuje na „premeny jugoslávismu jako ideologického a integračního konceptu“, otázka, kdo byli Jugoslávci jako nositelé této identity, zůstává spíše v pozadí výkladu. Jugoslávství je analyzováno především jako politický a ideologický projekt elit, méně jako sociálně diferencovaná identita s proměnlivou mírou každodenní recepce. Dialog s literaturou zdurazňující ambivalentní a situační charakter jugoslávské identity zůstává v tomto ohledu omezený. V textu sice nalezneme opakované konstatování, že jugoslávství mělo slabou schopnost konkurovat národním identitám, chybí

však hlubší a obsahove komplexnejší sociálne-historická analýza toho, kde, kedy a pre koho jv.goslávská identita fungovala. V tejto súvislosti by mohli byť systematickejšie reflektované rozdiely medzi generáciami, mestom a venkovom, vzdelanostnými vrstvami, armádou, stranickým aparátom či kultúrnymi elitami. Jugoslávci tak v habilitačnom texte vystupujú skôr ako abstraktné kategórie, nikoli ako empiricky uchopiteľná sociálna skupina.

Habilitačný opus síce podozre analyzuje kľúčové ideologické pilíre (bratrství a jednota, samosprávny socializmus, kultúrny propaganda), necháva ale stranou podrobnejšiu diskusiu rozlišujúcu vývojové fázy socialistického jugoslávstva. Promena jugoslávstva od poválečného revolučného projektu, pres stabilizačnú integratívnu ideológiu 60. rokov, až po skôr rituálnu a vyprázdnený diskurz 70. a 80. rokov je naznačená, nikoli však systematicky konceptualizovaná. Chýba jasné zhodnotenie toho, či a ako sa menil význam jugoslávstva pre každodennú identifikáciu obyvateľov, a či šlo skôr o identitu „praktickú“, „situačnú“ či „inštitucionálne vynucenú“. Autor venuje pozornosť kultúrnym prejavom jugoslávstva (vo športe, populárnej hudbe), ktoré však slúži skôr ako ilustrácia fungovania štátnej ideológie než ako analytický pohľad do otázky sociálnej recepcie jugoslávstva.

Otázka, kto boli nositelia jugoslávstva teda zostáva implicitne, nie je však spracovaná ako samostatný analytický problém. Pozorné čítanie Melichárkova textu nás pritom núti klásť si i ďalšie otázky: bolo jugoslávstvo skôr vymedzené ako ideológia, alebo zostávalo analytickou „zkratkou“ pre súbor promenných politických a kultúrnych praktík? Nie je tvrdenie o neschopnosti jugoslávstva zakoreniť sa ako „přirozená“ identita skôr dôsledkom retrospektívnej interpretácie rozpadu štátu? Mela by byť úloha socialistického jugoslávstva redukovaná predovšetkým na ideologický projekt elit, alebo by mela byť analyzovaná i jeho každodenná sociálna a kultúrny recepcia? A do akej miery prípadové štúdie (Hajduk Split, populárna hudba) skutočne testujú autorovu teziu o jugoslávstve, a do akej miery je skôr ilustrujú? Inak povedané: môže jugoslávstvo v autorovom poňatí chápať ako historicky uzavretý fenomén, alebo by vyžadovalo systematickejšie prepojenie s súčasnými postjugoslávskymi debatami (jugonostalgie, pamäť, identitami hybridita)?

Z jazykového a formálního hlediska je práce napsána kultivovaným a odborně akademickým stylem, s dobrou terminologickou jistotou a korektní prací s citacemi. Drobné formální nedostatky nemají vliv na odbornou úroveň textu.

V předkládané práci se objevuje jen několik diskutabilních tvrzení, která vyžadují korekci, zpřesnění nebo alespoň explicitní metodologické vymezení. Na faktografické úrovni vidím nepřesnost, respektive výraznou generalizaci, v časovém vymezení rozpadu Jugoslávie. Autor opakovaně uvádí, že analyzovaný výklad sleduje dějiny federace „až po rozpad v roce 1990“, což je z hlediska historických faktů problematické: v syntetických a přechodových pasážích věnovaných závěru 80. let se rok 1990 objevuje jako bod „rozpadu“ bez dostatečně precizního rozlišení mezi počáteční krizí, dezintegrací a faktickým zánikem státu. Podobně zevšeobecnující je označení socialistické Jugoslávie za „centralizovaný politický systém“. Takové tvrzení by mělo být časově diferencováno, neboť zejména po ústavních reformách z let 1963 a 1974 se institucionální realita federace vyznačovala výraznou decentralizací a oslabením federální moci.

Vedle těchto dílčích generalizací se v práci objevují i interpretační pozice, které jsou legitimní, avšak nejsou dostatečně reflektovány ve vztahu k existující debatě. Týká se to například hodnocení socialistické Jugoslávie jako „relativně prosperujícího“ státu: jde o interpretaci, kterou literatura systematicky relativizuje poukazem na strukturální zadlužení, regionální nerovnosti a dlouhodobé slabiny samosprávného modelu. Chápání Hajduku Split jako relativně autonomního aktéra je inspirativní, avšak bez důkladnější konfrontace s pracemi, které zdůrazňují strukturální provázanost klubu s režimem, zůstává jednostranné a nedotažené. Opatřejší bych byl také při užití pojmu „rasový jugoslavismus“, který je historiograficky mimofádně citlivý a bez přesného vymezení může působit anachronicky či normativně.

Navzdory uvedeným připomínkám představuje habilitační spis dr. Maroše Melichárka cenný, metodologicky korektní a empiricky bohatý příspěvek, který splňuje nároky kladené

INSTITUTE
OF INTERNATIONAL STUDIES
Faculty of Social Sciences
Charles University

n a habilitační práci. Jeho hlavní silou je syntetizující uchopení tématu a schopnost propojovat politické, ideologické a kulturní roviny výkladu; slabinou pak zdrženlivejší teoretická ambice a omezená polemická ostrost. Práce jednoznačně potvrzuje autorovu odbornou vyzrálost a stabilní pozici v oboru baltistiky. Verím, že udelelú docentury kolegu dr. Maroši Melichárkovi, stejně jako jeho další pedagogické a vědeckopopularizační aktivity, povedou k opětovnému oživení zájmu o prostor zemí bývalé Jugoslávie na Slovensku.

Záverem konstatuji, že navrhuji dr. Maroši Melichárkovi udelení titulu docent.

V Praze dne 17.1.2026

doc. PhDr. Ondřej Žíla, PhD.